

APIBENDRINIMAS

SAVIVALDYBIŲ VAIKO TEISIŲ APSAUGOS SKYRIŲ FUNKCIJOS CIVILINIAME PROCESSE

2011-06-10 Nr. 5-8
Vilnius

1. ĮVADAS

Vaiko teisių apsaugos kontrolierės tyrimų, atliktų kontrolierės iniciatyva ir pagal pareiškėjų skundus dėl to, ar savivaldybės vaiko teisių apsaugos skyrius (toliau – VTAS) tinkamai atstovavo nepilnamečio vaiko/vaikų teises ir teisėtus interesus civiliniame procese bei atliko jam teisės aktų pavestas funkcijas, metu nustatyta, kad VTAS skirtingai supranta ir praktikoje taiko Civilinio proceso kodekso nuostatas, nustatančias procesines VTAS teises ir pareigas. Apibendrinus vaiko teisių apsaugos kontrolierės tyrimų metu gautus duomenis, VTAS pateiktus paaiškinimus, VTAS gautus teismo procesinius dokumentus, išryškėjo keli pagrindiniai civilinio proceso nuostatų taikymo VTAS veikloje momentai, kuriuose yra susiformavusi skirtinga vaiko teisių apsaugos specialistų darbo praktika:

➤ VTAS skirtingai supranta nuo kada ir koku pagrindu atsiranda VTAS, kaip išvadą teikiančios institucijos, teisės ir pareigos civiliniame procese. Vieni VTAS jiems pavestas funkcijas vykdyti imasi iškart po to, kai iš teismo gauna procesinius dokumentus (dažniausiai ieškinį), VTAS atstovas nedelsiant patikrina šalių buities ir gyvenimo sąlygas bei pateikia teismui išvadą dėl pareiktų reikalavimų atitikimo vaiko teisėms ir teisėtiems interesams, o kiti minėtus veiksmus atlieka tik tuomet, jei/kai gauna bylą nagrinėjančio teismo nutartį, kurioje suformuluoti teismo pavedimai išvadą teikiančiai institucijai. Pažymėtina, kad vaiko teisių apsaugos kontrolierės darbo praktikoje pasitaikė atvejų, kai VTAS atstovas, dalyvavęs bylos dėl santuokos nutraukimo nagrinėjime, teismui nepateikė šalių buities tyrimo aktų, neišklausė nepilnamečio vaiko nuomonės dėl gyvenamosios vietos nustatymo ir nepateikė teismui išvados. VTAS paaiškino vaiko teisių apsaugos kontrolieriui, jog atlikti minėti veiksmus jis nebuvo įpareigotas, nes teismas nebuvo tuo klausimu priėmęs nutarties.

➤ VTAS nevienodai supranta, kurioje civilinio proceso stadijoje turi būti duodama išvada dėl ginčo. Vienuose VTAS susiformavusi praktika rašytinę išvadą bylą nagrinėjančiam teismui pateikti jau pasirengimo bylos nagrinėjimui metu, o kiti VTAS remiasi Civilinio proceso kodekso 252 straipsniu ir išvadą VTAS atstovas duoda teismo posėdyje po įrodymų ištyrimo.

2. ESAMOS PADĖTIES ANALIZĖ

Lietuvos Respublikos vaiko teisių apsaugos kontrolieriaus įstatymo 16 straipsnio 5 dalyje įtvirtinta, kad vaiko teisių apsaugos kontrolierius netikrina teismų priimtų sprendimų, nuosprendžių ir nutarčių pagrįstumo ir teisėtumo, todėl apibendrinimo metu paprašyta informacija ir duomenys naudojami tik siekiant objektyviai įvertinti ir apibendrinti VTAS veiklą.

Nagrinėjant VTAS atstovavimo nepilnamečių teisių ir teisėtų interesų civiliniame procese problemas, buvo kreiptasi (atsitiktinės atrankos būdu) į 25 apylinkių teismus (Alytaus rajono, Biržų rajono, Druskininkų miesto, Jonavos rajono, Jurbarko rajono, Kauno miesto, Kauno rajono, Kelmės rajono, Kėdainių rajono, Klaipėdos miesto, Kupiškio rajono, Mažeikių rajono, Pakruojo rajono, Panevėžio miesto, Plungės rajono, Prienų rajono, Šalčininkų rajono, Šiaulių miesto, Šilalės rajono, Šilutės rajono, Švenčionių rajono, Utenos rajono, Vilniaus rajono, Vilkaviškio rajono, Zarasų rajono) ir jų teritorijos VTAS.

2.1. Apylinkės teismų paprašyta informuoti kokia praktika yra susiklosčiusi teisme:

✓ ar VTAS dalyvauti konkrečios civilinės bylos nagrinėjime yra įtraukiamas teismo nutartimi, kurioje suformuluojami ir teismo pavedimai išvadą teikiančiai institucijai, ar VTAS apie dalyvavimą byloje informuojamas pateikiant jam procesinius dokumentus ir tolimesnių veiksmų imasi be atskiro teismo pavedimo (nutarties);

✓ kurioje proceso stadijoje pateikiama VTAS išvada, ar išvada rašytinė, ar pateikiama žodžiu teismo posėdžio metu;

✓ kokie VTAS teisių ir pareigų civiliniame procese įgyvendinimo trūkumai pastebimi teismo praktikoje.

Iš 25 apylinkės teismų, kurių buvo paprašyta informacijos, atsakė 16 (Alytaus rajono, Biržų rajono, Kauno miesto, Kauno rajono, Prienų rajono, Šalčininkų rajono, Šilutės rajono, Švenčionių rajono apylinkių teismai informacijos nepateikė). Iš atsakiusiųjų 1 (Panevėžio miesto) teismas paminėjo Lietuvos Aukščiausiojo Teismo kai kuriuos išaiškinimus dėl byloje dalyvaujančių asmenų, išvadą teikiančios institucijos procesinės padėties bei teisių ir pareigų civiliniame procese, tačiau duomenų apie teisme susiklosčiusią praktiką nepateikė.

Apibendrinus apylinkių teismų pateiktus duomenis matyti, kad:

1) Dėl VTAS įtraukimo dalyvauti civiliniame procese

Nevienoda VTAS procesinė padėtis civilinėse bylose, ginant vaiko teises ir teisėtus interesus:

✓ VTAS dalyvauja procese dažniausia kaip išvadą teikianti institucija, tačiau pasitaiko atvejų, kai VTAS įtraukiamas į procesą trečiuoju asmeniu, ar suinteresuotu asmeniu;

✓ apie dalyvavimą procese VTAS informuojamas išsiunčiant tik procesinius dokumentus arba kartu su procesiniais dokumentais teismo nutartį ar pavedimą. Teismas įpareigoja VTAS pateikti išvadą ar atskiro įpareigojimo neduoda.

Druskininkų miesto, Kėdainių rajono, Mažeikių rajono, Šilalės rajono apylinkių teismai nurodė, kad Skyrius į procesą įtraukiamas kaip išvadą teikianti institucija. Druskininkų miesto apylinkės teismas pažymėjo, kad jeigu ieškinyje VTAS įvardijamas trečiuoju asmeniu, teismas pasirengimo nagrinėti stadijoje pakeičia VTAS procesinę padėtį.

Jonavos ir Utenos rajono apylinkės teismai nurodė, kad VTAS į bylos nagrinėjimą įtraukiamas kaip išvadą teikianti institucija ar trečiasis asmuo (Jonavos rajono apylinkės teisme Skyrius dar įtraukiamas ir kaip suinteresuotas asmuo).

Daugeliu atveju VTAS dalyvauti procese kaip išvadą teikianti institucija būna įtrauktas paties ieškovo ar pareiškėjo. Tokiu atveju teismas, išsprendęs ieškinio/pareiškimo priėmimo klausimą, VTAS išsiunčia procesinių dokumentų egzempliorių ir pranešimą apie ginčo esmę, kuriame suformuluojamas teismo įpareigojimas pateikti išvadą dėl šalių ginčo. Tik tuo atveju, kuomet ieškovas VTAS neįtraukia proceso dalyviu, o VTAS dalyvavimas byloje yra būtinas, teismas nutartimi įtraukia VTAS byloje dalyvaujančiu asmeniu – išvada teikiančia institucija arba trečiuoju asmeniu, bei išsiunčia procesinius dokumentus ir teismo pranešimą dėl išvados ar atsiliepimo pateikimo.

Kelmės, Kėdainių rajonų apylinkių teismai informavo, kad VTAS, gavęs procesinius dokumentus, išvadą teismui pateikia be atskiro pavedimo/įpareigojimo.

Civilinėse bylose dėl teismo leidimų išdavimo suinteresuoti asmenys dažniausiai patys prieš pateikdami teismui dokumentus kreipiasi į VTAS dėl išvados pateikimo ir VTAS surašo išvadą be atskiro teismo pavedimo (Utenos rajono apylinkės teismo informacija).

2) Dėl VTAS išvados pateikimo

Nėra vieningos praktikos dėl VTAS išvados formos (rašytinė ar žodinė) ir pateikimo momento (proceso stadijos):

- ✓ vieni VTAS teismui pateikia tik rašytines išvadas, kiti – tik žodines, tretieji ir rašytines ir žodines;
- ✓ daugumoje VTAS išvadas teismui pateikia pasirengimo bylos nagrinėjimui stadijoje, o po įrodymų ištyrimo pristato išvadą žodžiu (paaiškina, papildo, patikslina)
- ✓ pasitaiko, kad VTAS išvadas (rašytines ar žodines) teismui pateikia tik po įrodymų ištyrimo.

Druskininkų ir Šiaulių miestų bei Jonavos, Jurbarko, Kelmės, Kėdainių, Utenos rajonų apylinkių teismai nurodė, kad VTAS teismui išvadą pateikia raštu pasirengimo bylos nagrinėjimui stadijoje, teismo posėdžių metu pateikia išvadą žodžiu.

Mažeikių, Pakruojo, Šilalės, Vilniaus, Vilkaviškio, Zarasų rajonų apylinkių teismai informavo, kad VTAS išvadą pateikia raštu pasirengimo nagrinėti bylą stadijoje.

Paprastai VTAS teismui pateikia rašytinę išvadą per teismo nustatytą terminą pasirengimo bylos nagrinėjimui stadijoje. VTAS neturint galimybės pateikti išvadą per teismo nustatytą terminą ir prašant terminą pratęsti, teismas suteikia papildomą terminą, reikalingą išvadai pateikti. VTAS atstovas dažniausiai dalyvauja teismo posėdžiuose nagrinėjant bylą iš esmės ir vadovaujantis Civilinio proceso kodekso 252 straipsniu, po įrodymų ištyrimo pristato išvadą, ją paaiškina ar papildo, patikslina, atsižvelgiant į bylos nagrinėjimo metu nustatytas aplinkybes, taip pat atsako į byloje dalyvaujančių asmenų klausimus dėl išvados. VTAS atstovo pasisakymai fiksuojami posėdžio protokole.

Plungės rajono apylinkės teismas nurodė, kad kurioje proceso stadijoje VTAS pateikia išvadą, ji būna rašyti ar žodinė, priklauso nuo konkrečios civilinės bylos kategorijos. Teismas, rengdamasis bylą nagrinėti teisme, paveda VTAS pateikti rašytinę išvadą konkrečiai įstatyme nurodytose bylose: dėl tėvų valdžios apribojimo (CPK 404 str.), dėl nepilnamečio pripažinimo veiksmu (CPK 476 str.), dėl vaiko nuolatinės globos ir rūpybos (CK 501 str.). Kitose bylose,

kuriose VTAS atstovo dalyvavimas būtinas, VTAS pateikia žodinę išvadą teismo posėdžio metu pagal CPK 252 str., po įrodymų ištyrimo.

Klaipėdos miesto apylinkės teismas paaiškino, kad VTAS išvadą paprastai duoda žodžiu tiek pasirengimo bylos nagrinėjimui, tiek bylos nagrinėjimo iš esmės metu, atsižvelgiant į bylos nagrinėjimo metu nustatytas aplinkybes. Pasitaiko atvejų, kai VTAS teismo protokoline nutartimi įpareigojamas pateikti rašytinę išvadą teismo posėdyje, siekiant patikslinti parengiamojo posėdžio metu žodžiu duotą išvadą.

3) Dėl VTAS teisių ir pareigų civiliniame procese įgyvendinimo trūkumų

Apklausti apylinkių teismai neturi pastabų (su retomis išimtimis) dėl VTAS dalyvavimo procese, teikiamų išvadų turinio ir atstovavimo vaiko interesams kokybės.

Kelmės rajono apylinkės teismas nurodė, kad neretai VTAS išvados ir pasisakymai formalūs, pateikiama per mažai duomenų apie konkrečią situaciją nagrinėjamoje byloje.

Klaipėdos miesto apylinkės teismas pažymėjo šiuos VTAS darbo trūkumus:

1) VTAS išvados (tiek žodinės, tiek rašytinės) labai formalios, standartinės;
2) VTAS ne visada sugeba pagrįsti pateiktas išvadas (išvadas teikiantys VTAS darbuotojai konstatuoja tam tikras aplinkybes (apibūdina vaiko gyvenimo ir buities sąlygas, pateikia bendravimo su vaikais rezultatus), tačiau bylos nagrinėjimo metu ne visada sugeba tinkamai patvirtinti išvadoje nurodytus faktus, atlikti išsamios išvadoje išdėstytų aplinkybių analizės);

3) VTAS trūksta kompetencijos, specialių žinių, VTAS darbuotojų dalyvavimas teismo posėdžiuose formalus ir bevertis;

4) trūksta VTAS iniciatyvos – nesant teismo nutarties, neteikia rašytinių išvadų, kurios būtų reikšmingu įrodymu byloje.

Teismo nuomone, teigiamai vertintina tokia praktika, kai VTAS jiems pavestas funkcijas vykdo iš karto, gavę iš teismo procesinius dokumentus (nedelsiant patikrina šalių buities ir gyvenimo sąlygas bei pateikia teismui rašytinę išvadą dėl pareikštų reikalavimų atitikimo vaiko teisėms ir teisėtiems interesams).

2.2. VTAS paprašyta informuoti:

✓ koku būdu teismas informuoja VTAS apie jo įtraukimą į procesą ir pareigą pateikti išvadą dėl ginčo (siųsdamas procesinius dokumentus, priimdamas nutartį konkrečioje byloje, kurioje pavedama pateikti išvadą); ar VTAS, pateikus jam procesinius dokumentus, tolimesnių veiksmų imasi be atskiro teismo pavedimo (nutarties);

✓ kurioje proceso stadijoje paprastai VTAS pateikia išvadą; ar ji pateikiama rašytinė byloje pasirengimo teisminiam nagrinėjimui stadijoje, ar VTAS atstovas ją pateikia žodžiu teismo posėdžio metu.

Iš 25 VTAS, kurių buvo paprašyta informacijos, atsakė 24 (Utenos VTAS informacijos į vaiko teisių apsaugos kontrolierės pateiktus klausimus nepateikė). Apibendrinus VTAS pateiktus duomenis matyti (pateikiami duomenys tik tų VTAS, kurių teritorijoje esantys apylinkių teismai, paprašyti pateikti informacijos jos nepateikė ar VTAS pateikta informacija išsamesnė), kad:

1) Dėl VTAS įtraukimo dalyvauti civiliniame procese

Nevienoda VTAS procesinė padėtis civilinėse bylose, ginant vaiko teises ir teisėtus interesus:

- ✓ VTAS dalyvauja procese ir kaip išvadą teikianti institucija, ir kaip trečiasis asmuo, ir kaip suinteresuotas asmuo.
- ✓ apie dalyvavimą procese VTAS informuojamas išsiunčiant tik procesinius dokumentus arba kartu su procesiniais dokumentais teismo nutartį ar pavedimą.
- ✓ vieni VTAS gavę procesinius dokumentus imasi veiksmų be atskiro teismo pavedimo, kiti – tik gavę įpareigojimą ar nutartį pateikti išvadą (ar atsiliepimą) ginčo klausimu.

Alytaus, Prienų, Šalčininkų, Švenčionių rajonų VTAS informavo, kad VTAS įtraukiamas dalyvauti civiliniame procese teismui atsiunčiant procesinius dokumentus ir pranešimą (arba teismo nutartį) dėl išvados (atsiliepimų į pareikštą ieškinį) pateikimo.

Šalčininkų rajono VTAS į civilinį procesą įtraukiamas įvairiai: kaip tretysis asmuo, išvadą teikianti institucija, suinteresuotas asmuo. Švenčionių rajono VTAS – kaip išvadą teikianti institucija. Šilutės rajono VTAS – kaip išvadą teikianti institucija ar tretysis asmuo.

Šilutės rajono VTAS dažniausiai teismas informuoja apie dalyvavimą civilinėje byloje atsiunčiant procesinius dokumentus. VTAS imasi veiksmų be atskiro teismo pavedimo.

Biržų rajono VTAS paaiškino, kad teismas VTAS įtraukia į procesą pateikdamas procesinius dokumentus, VTAS įtraukiamas kaip išvadą teikianti institucija. Išvadas VTAS teikia gavęs teismo pavedimą. Teisėjų reikalavimai skirtingi:

1) vieni teisėjai atsiunčia procesinius dokumentus VTAS žiniai, be atskirų pavedimų. Tokiais atvejais VTAS pateikia atsiliepimą, nurodydamas ar sutinka su ieškiniu ir ar dalyvaus nagrinėjant bylą. Kai proceso metu paaiškėja, kad šalys taikiai nesusitars, teisėjas priima nutartį, kuria įpareigoja VTAS duoti išvadą dėl ginčo;

2) kiti teisėjai kartu su procesiniais dokumentais atsiunčia nutartį, kuria įpareigoja VTAS pateikti išvadą (net jeigu nėra ginčo);

3) treči teisėjai kartu su procesiniais dokumentais pateikia pranešimus dėl atsiliepimo (prašo atsiliepimo pagal CPK 111 str. bei 142 str. 2 d. nustatytus reikalavimus). Tokiais atvejais VTAS rašo atsiliepimą, nurodydamas, ar ieškinio reikalavimai (ar sutartis dėl santuokos nutraukimo pasekmių) nepažeidžia vaiko interesų.

Kauno rajono VTAS nurodė, kad nėra vieningos praktikos dėl VTAS įtraukimo į civilinį procesą. Teismas tos pačios kategorijos bylose (pvz. dėl vaiko gyvenamosios vietos nustatymo) VTAS į civilinį procesą įtraukia: kaip išvadą teikiančia institucija ir prašo pateikti atsiliepimą, ar trečiuoju asmeniu ir prašo pateikti išvadą. Apie procesą teismas VTAS informuoja įvairiai:

- 1) atsiunčia procesinius dokumentus ir pranešimą dėl atsiliepimo pateikimo;
- 2) atsiunčia teismo pavedimą pateikti išvadą apie šeimos aplinkos sąlygas (procesinių dokumentų Skyriui nepateikiant);
- 3) atsiunčia teismo nutartį, kurioje pavadama pateikti išvadą.

Kauno miesto VTAS informavo, kad į procesą įtraukiamas trečiuoju asmeniu, suinteresuotu asmeniu arba išvadą teikiančia institucija. Apie procesą teismas informuoja atsiųsdamas procesinius dokumentus, kartais kartu su jais atsiunčiamas įpareigojimas ar nutartis pateikti išvadą ginčo klausimu.

2) Dėl VTAS išvados pateikimo

Nėra vieningos praktikos dėl VTAS išvados formos (rašytinė ar žodinė) ir pateikimo momento (proceso stadijos):

- ✓ vieni VTAS teismui pateikia tik rašytines išvadas, kiti – tik žodines, treči ir rašytines ir žodines;
- ✓ daugumoje VTAS išvadas teismui pateikia pasirengimo bylos nagrinėjimui stadijoje, o po įrodymų ištyrimo pristato išvadą žodžiu (paaiškina, papildo, patikslina);
- ✓ pasitaiko, kad VTAS išvadas teismui pateikia žodžiu teismo posėdyje, o raštu išvadas teikia tik jeigu yra teismo pavedima pateikti išvadą raštu;
- ✓ kai kurių VTAS teikiamos išvados forma bei pateikimo momentas priklauso nuo civilinės bylos kategorijos ir VTAS procesinės padėties.

Alytaus, Prienų, Biržų, Švenčionių rajonų VTAS išvadas (atsiliepiamus) teikia teismui raštu pasirengimo teisminiam nagrinėjimui stadijoje. Alytaus ir Švenčionių rajonų savivaldybių VTAS teismo posėdyje bylos nagrinėjimo metu išvadą pateikia ir žodžiu.

Biržų rajono VTAS nurodė, kad jeigu VTAS atstovui nėra būtina dalyvauti teismo posėdyje, raštu prašoma nagrinėti bylą VTAS nedalyvaujant. Bylose, kuriose VTAS dalyvavimas privalomas (tėvystės nustatymo, tėvystės nuginkijimo, tėvų valdžios ribojimo, įvaikinimo, ginčų dėl vaikų ir kt.), posėdžio metu VTAS raštu pateiktą išvadą paaiškina žodžiu.

Kauno rajono VTAS informavo, kad gavęs teismo nutartį arba pavedimą pateikti išvadą, rašytinę išvadą pateikia bylos pasirengimo teisminiam nagrinėjimui stadijoje. Jei kurios nors šalies gyvenamoji vieta nėra Kauno rajono savivaldybėje, VTAS pasirengimo teisminiam nagrinėjimui stadijoje teikia raštu negalutinę išvadą, o galutinę išvadą žodžiu pateikia po įrodymų ištyrimo apie kitos šalies gyvenimo sąlygas.

Kauno miesto VTAS, gavęs teismo nutartį arba įpareigojimą pateikti išvadą, per nustatytą terminą arba teisme (jeigu taip nurodyta) pateikia išvadą. Jeigu įpareigojimo ar teismo nutarties nėra, VTAS (gavęs tik procesinius dokumentus) savarankiškai jokių veiksmų nesiima. Išvadą dažniausiai prašoma pateikti arba parengiamojo posėdžio metu arba pasirengimo nagrinėti bylą stadijoje (tik padavus procesinius dokumentus). Išvados teikiamos žodžiu teismo posėdyje, išskyrus atvejus, kai teismas nutartimi įpareigoja pateikti išvadą raštu arba kai nagrinėjama situacija VTAS gerai žinoma ir išnagrinėta.

Šalčininkų rajono VTAS išvadą raštu (kartais žodžiu) teikia civilinės bylos nagrinėjimo stadijoje. Išvada raštu teikiama esant ginčui tarp šalių, kai VTAS turi įvertinti šeimos gyvenimo sąlygas, pabendrauti su vaikais. Išvada žodžiu teikiama jeigu nėra ginčo.

Šilutės rajono VTAS nurodė, kad VTAS teikiamos išvados forma bei pateikimo momentas priklauso nuo civilinės bylos kategorijos ir VTAS procesinės padėties:

1) bylose dėl vaiko gyvenamosios vietos nustatymo, vaiko bendravimo su skyriumi gyvenančiu vienu iš tėvų (bei bendravimo su artimaisiais giminaičiais) tvarkos nustatymo, vaiko vardo ir pavardės suteikimo dažniausiai išvada teikiama raštu po įrodymų ištyrimo;

2) bylose dėl tėvų valdžios apribojimo (kai ieškovas ne VTAS) išvada teikiama raštu prieš bylos nagrinėjimą;

3) bylose dėl įvaikinimo išvada teikiama raštu teismo posėdžio metu;

4) bylose dėl tėvystės nustatymo, tėvystės (motinystės) nuginkijimo, dėl išlaikymo vaikui priteisimo, išlaikymo formos ir dydžio pakeitimo VTAS teismo posėdžio metu pasisako žodžiu;

5) bylose dėl vaiko nuolatinės globos (rūpybos) nustatymo, globėjo (rūpintojo) skyrimo, atleidimo, nušalinimo išvada raštu teikiama teismo posėdyje (jeigu dėl minėtų aplinkybių kreipiasi VTAS, rašytinė išvada pateikiama kartu su pareiškimu);

3) VTAS pastebėjimai dėl dalyvavimo civiliniame procese

VTAS nurodė, kad:

✓ skirtingi to paties teismo teisėjų reikalavimai civiliniame procese tos pačios kategorijos bylose neleidžia suformuoti vieningos praktikos. Vieningų reikalavimų nebuvimas dažnai sukelia nesusipratimus bei nepagrįstus konfliktus dėl VTAS kišimosi į asmens privatų gyvenimą.

✓ net ir esant teismo nutarčiai VTAS susiduria su šalių pasipriešinimu patikrinti gyvenimo sąlygas, išsiaiškinti vaikų nuomonę. VTAS darbuotojo apsilankymas šalies gyvenamojoje vietoje traktuojamas kaip kišimais į privatų asmens gyvenimą;

✓ VTAS sudėtinga pateikti išvadą, jeigu nėra ginčo tarp šalių, neaiški atsakovo pozicija, nėra papildomų svarbių duomenų apie šalis, nėra žinomos esminės vertinimo aplinkybės;

✓ VTAS darbuotojams reikia daugiau seminarų/mokymų šeimos teisės klausimais.

2.3 Valstybės vaiko teisių apsaugos ir įvaikinimo tarnybos prie Socialinės apsaugos ir darbo ministerijos nuomonė dėl VTAS funkcijų civiliniame procese

1) Dėl VTAS pareigos teikti išvadą

Kauno miesto VTAS kreipėsi į Valstybės vaiko teisių apsaugos ir įvaikinimo tarnybą (toliau – Tarnyba) dėl išaiškinimo ar santuokos nutraukimo byloje¹ vaiko teisių apsaugos institucija privalo pateikti teismui išvadą, jei teismas nutartimi neįpareigoja to daryti. Tarnyba pateikė nuomonę, kad jeigu byla nebuvo pradėta nagrinėti iš esmės, nebuvo tiriami ir vertinami įrodymai, po kurių ištyrimo vaiko teisių apsaugos institucija teikia išvadą (CPK 252 str.), VTAS neturėjo galimybės pateikti teismui išvados. VTAS pareigos teikti išvadą teismui tvirtinant šalių taiko sutartį nei Civilinis kodeksas, nei kiti teisės aktai nenumato.

2) Dėl VTAS išvados formos

Civiliniame kodekse numatytos konkrečios kategorijos bylų, kuriose VTAS ne tik dalyvauja, bet ir teikia išvadą. Dažniausiai teismai, įtraukdami VTAS į bylą išvadą teikiančia institucija, nutartimi įpareigoja pateikti išvadą.

¹ Santuokos nutraukimo byloje Kauno miesto VTAS buvo įtrauktas į procesą kaip institucija teikianti išvadą. Šešto parengiamojo posėdžio metu buvo patvirtinta taikos sutartis. Teismas iki bylos nagrinėjimo iš esmės nebuvo pavedęs VTAS išsiaiškinti byloje nustatytinų faktų bei pateikti teismui išvadą.

Civilinis kodeksas nenumato, kokia forma turi būti pateikta VTAS išvada, todėl, Tarnybos nuomone, išvada gali būti tiek rašytinė, tiek pateikta žodžiu teismo posėdyje (tokia išvada turi būti fiksuota teismo posėdžio protokole).

3. TEISINIS REGLAMENTAVIMAS

Šeimos bylos yra nagrinėjamos pagal Civilinio proceso kodekso (toliau – CPK) taisykles, išskyrus išimtis, kurias numato kiti Lietuvos Respublikos įstatymai (CPK 1 str. 1 d.), tačiau jeigu tarp CPK ir Lietuvos Respublikos įstatymų, reguliuojančių šeimos teisinius santykius, yra prieštaravimų, teismas vadovaujasi CPK normomis, išskyrus atvejus, kai CPK suteikia pirmenybę šeimos santykius reglamentuojantiems įstatymams (CPK 1 str. 2 d.).

Šeimos bylas teismai nagrinėja pagal bendrąsias ieškinio teisenos taisykles su išimtimis, nurodytomis CPK XIX skyriuje, išskyrus atvejus, kai šeimos byla nagrinėjama ypatingąja teiseną (CPK 375 str. 1 d.).

Ieškinio (ginčo) teiseną nagrinėjamas dviejų šalių, turinčių priešingų interesų, ginčas. Ypatingoji (supaprastinta) teiseną nustato ieškinio teisenos taisyklių išimtis.

Šeimos bylos, kurios susiję su vaiko interesais - tai bylos dėl santuokos nutraukimo ar pripažinimo negaliojančia, dėl sutuoktinių gyvenimo skyrium (separacijos); dėl tėvystės (motinystės) nustatymo; dėl tėvystės (motinystės) nuginkijimo; dėl tėvų valdžios apribojimo; dėl išlaikymo priteisimo, išlaikymo dydžio ir formos pakeitimo; dėl vaiko gyvenamosios vietos nustatymo tėvams gyvenant skyrium; dėl bendravimo su vaiku ir dalyvavimo jį auklėjant; dėl vaiko bendravimo su artimaisiais giminaičiais bei kiti ginčai, kylantys iš šeimos teisinių santykių.

Tam tikros šeimos bylos yra nagrinėtinos ypatingąja teiseną. Tai bylos dėl nepilnamečio pripažinimo veiksniu (emancipuotu) (CPK XXVIII skyrius), dėl įvaikinimo (CPK XXIX skyrius), dėl vaiko nuolatinės globos ir rūpybos (CPK XXX skyrius), dėl santuokos nutraukimo abiejų sutuoktinių bendru sutikimu ar vieno sutuoktinio prašymu (CPK XXXV skyrius), dėl teismo leidimų išdavimo (CPK XXXIX).

Ieškinio teisenos bylose paduodami ieškiniai, o ypatingosios teisenos ir kitose bylose – pareiškimai ar prašymai (CPK 5 str. 4 d.).

Civiliniame procese šalimis – ieškovu arba atsakovu – gali būti fiziniai ir juridiniai asmenys. Tais atvejais, kai pareiškiamas ieškinys viešajam interesui apginti, ieškovu tokioje byloje yra institucija, pareiškusi ieškinį (CPK 41 str.).

Teismui pateikiamas ieškinys turi atitikti bendruosius reikalavimus, keliamus procesinių dokumentų turiniui. Ieškinyje, be to, turi būti nurodoma faktinis ieškinio pagrindas, įrodymai, patvirtinantys ieškovo išdėstytas aplinkybes ir kt. (CPK 135 str.).

Nagrinėjant šeimos bylas, ieškiniui, be bendrųjų reikalavimų, keliamų procesinių dokumentų turiniui, nustatyti ir tam tikri papildomi reikalavimai (CPK 387 str., 396 str., 403 str.).

Kartu su ieškinio nuorašu teismas atsakovui ir tretiesiems asmenims nusiunčia pranešimą dėl atsiliepimų į pareišką ieškinį pateikimo teismui (CPK 142 str. 1 d.).

Ypatingosios teisenos atveju nėra šalių, čia byloje dalyvaujantys asmenys yra pareiškėjas ir suinteresuoti asmenys. Pareiškėjas yra asmuo, kurio prašymu ar pareiškimu remiantis pradedama nagrinėti konkreti byla.

Pareiškimas dėl bylos iškėlimo turi atitikti procesinių dokumentų formai ir turiniui keliamus reikalavimus su papildymais, numatytais CPK ypatingosios teisenos dalyje (CPK 443 str. 2 d.).

3.1 VTAS dalyvavimas nagrinėjant civilines bylas

Pagal Jungtinių Tautų vaiko teisių konvencijos, kurios principai perkelti į šalies teisės aktus, 3 straipsnio nuostatas, imantis bet kokių vaiką liečiančių veiksmų, nesvarbu, ar tai darytų valstybinės ar privačios įstaigos, užsiimančios socialiniu aprūpinimu, teismai, administracijos ar įstatymų leidimo organai, svarbiausia – vaiko interesai. Svarbu, kad už vaikų apsaugą atsakingos institucijos (jų darbuotojų tinkamumas) atitiktų kompetentingų organų nustatytas normas.

Lietuvos Respublikos vaiko teisių apsaugos pagrindų įstatymo bei Bendrųjų vaiko teisių apsaugos skyrių nuostatų (toliau – Bendrųjų VTAS nuostatų), patvirtintų Lietuvos Respublikos Vyriausybės 2002-12-17 nutarimu Nr.1983 (nauja nuostatų redakcija patvirtinta 2009-12-02 nutarimu Nr. 1593), normos nustato, kad savivaldybės teritorijoje pareiga užtikrinti vaiko teisių apsaugą, vaiko teises ir teisėtus interesus reglamentuojančių teisės aktų įgyvendinimą ir priežiūrą, pareiga ginti ir atstovauti vaiko teises ir jo teisėtus interesus, tenka savivaldybės vaiko teisių apsaugos skyriui.

VTAS įstatymų ir kitų teisės aktų nustatyta tvarka privalo atstovauti vaiko teisėms ir teisėtiems interesams ir ginti juos teismuose (Bendrųjų VTAS nuostatų 12.4 p.).

Nagrinėjant šeimos bylas daugeliu atveju būtinas valstybinės vaiko teisių apsaugos institucijos (savivaldybių vaiko teisių apsaugos skyriaus) dalyvavimas, pavyzdžiui bylose dėl vaiko gyvenamosios vietos nustatymo (CK 3.174 str.), dėl vaiko bendravimo su skyriumi gyvenančiu vienu iš tėvų (CK 3.175 str.), dėl vaiko bendravimo su artimaisiais giminaičiais (CK 3.176 str.), dėl tėvų valdžios apribojimo (CK 3.184 str.), dėl sutuoktinių gyvenimo skyrium (separacijos) (CK 3.80 str.), dėl tėvystės (motinystės) nuginčijimo, tėvystės nustatymo (CK 3.153 str.) ir kt.

VTAS ginti vaiko interesus teisme gali pareiškdamas ieškinį (pareiškimą) arba teikdamas išvadą teismui.

Valstybės ir savivaldybių institucijos įstatymų numatytais atvejais gali būti teismo įtraukiamos proceso dalyviais arba įstoti į procesą savo iniciatyva, kad duotų išvadą byloje, siekiant įvykdyti jiems pavestas pareigas, jeigu tai susiję su viešojo intereso gynimu (CPK 49 str. 2 d.).

Valstybės ir savivaldybių institucijos, dalyvaujančios procese išvadai duoti, turi teisę susipažinti su bylos medžiaga, duoti paaiškinimus, teikti įrodymus, dalyvauti įrodymų tyrime, pateikti prašymus (CPK 50 str. 2 d.).

Pagal CK 3.178 str. ir 3.184 str. nuostatas, nagrinėjant ginčus dėl vaikų, būtinas valstybinės vaiko teisių apsaugos institucijos dalyvavimas. Valstybinė vaiko teisių apsaugos institucija, ištyrusi šeimos aplinkos sąlygas, pateikia teismui išvadą dėl ginčo.

CK 3.80 str. nustatyta, kad nagrinėjant bylas dėl sutuoktinių gyvenimo skyrium (separacijos), jeigu sutuoktiniai turi bendrų nepilnamečių vaikų, valstybinė vaiko teisių apsaugos institucija privalo dalyvauti nagrinėjant bylą ir pateikti išvadą, ar, sprendžiant gyvenimo skyrium klausimus, nebus pažeistos vaikų teisės.

Valstybinės vaiko teisių apsaugos institucijos privalomas dalyvavimas nustatytas nagrinėjant ginčus dėl tėvystės (motinystės) nuginčijimo (CPK 398 str.).

Bendrujų VTAS nuostatų 7.12 p. nustatyta, kad VTAS, vykdydamas jam pavestus uždavinius, dalyvauja teismo posėdžiuose ir *pateikia teismui išvadą*:

- ✓ ar nepažeidžiamos nepilnamečių ir jų vaikų teisės ir teisėti interesai, sprendžiant klausimą dėl santuokos pripažinimo negaliojančia, kai vienas ar abu sutuoktiniai yra nepilnamečiai;
- ✓ ar nepažeidžiamos vaikų teisės, sprendžiant klausimą dėl sutuoktinių, turinčių bendrų nepilnamečių vaikų, gyvenimo skyrium;
- ✓ dėl nagrinėjamo ginčo dėl vaiko (gyvenamosios vietos nustatymo, išlaikymo priteisimo, bendravimo su vaiku tvarkos nustatymo), ištyręs šeimos aplinkos sąlygas;
- ✓ dėl įvaikinimo;
- ✓ dėl nepilnamečio pripažinimo visiškai veiksniu (emancipuotu), kai nagrinėjamas pareiškimas dėl nepilnamečio pripažinimo visiškai veiksniu (emancipuotu);
- ✓ dėl nagrinėjamo ginčo dėl tėvų valdžios apribojimo arba vaiko atskyrimo nuo tėvų (jeigu Skyrius dėl to neteikė teismui ieškinio), ištyręs šeimos gyvenimo sąlygas;
- ✓ ar tikslinga sumažinti santuokinių amžių ir ar tai atitinka nepilnamečio interesus, sprendžiant klausimą dėl santuokinio amžiaus sumažinimo;
- ✓ dėl sandorių, susijusių su nepilnamečio (įskaitant globojamą (rūpinamą) vaiką) turtais;
- ✓ apie vaiko tėvus ir vaiko teisių apsaugą, kai sprendžiamas klausimas dėl leidimo perleisti nuosavybės teisę į šeimos turtą, šeimos turtą įkeisti ar kitaip suvaržyti teises į jį išdavimo;
- ✓ kitais teisės aktuose nustatytais atvejais.

Teisės aktai numato, kad siekiant apginti viešąjį interesą, valstybinė vaiko teisių apsaugos institucija turi teisę pareikšti ieškinį (CPK 49 str. 1 d.). Ieškovu Skyrius būna tais atvejais, kai jis pareiškia ieškinį vaiko interesais.

Tokių atveju valstybinė vaiko teisių apsaugos institucija turi visas ieškovo procesines teises ir pareigas, išskyrus atvejus, kai kiti įstatymai nustato kitaip (CPK 50 str. 1 d.).

Valstybinė vaiko teisių apsaugos institucija gali pareikšti ieškinį dėl laikino ar neterminuoto tėvų valdžios apribojimo, prašymą dėl vaiko atskyrimo nuo tėvų (tėvo ar motinos)/atskyrimo panaikinimo (CK 3.182 str.), ieškinį dėl išlaikymo priteisimo, kai nepilnamečio vaiko tėvai nevykdo pareigos materialiai išlaikyti savo vaikus (CK 3.194 str. 1 d.) ir kt.

Bendrujų VTAS nuostatų 7.11 p. nustatyta, kad VTAS, vykdydamas jam pavestus uždavinius, *kreipiasi teisės aktu nustatyta tvarka į teismą dėl*:

- ✓ nepilnamečio santuokos pripažinimo negaliojančia, kai pažeistos jos sudarymo sąlygos;
- ✓ vaiko kilmės iš motinos nustatymo;
- ✓ tėvystės nustatymo;
- ✓ laikino ar neterminuoto tėvų valdžios apribojimo;
- ✓ vaikui skirto išlaikymo panaudojimo ne vaiko interesais išieškojimo;
- ✓ nepilnamečio pripažinimo visiškai veiksniumi (emancipuotu);
- ✓ nepilnamečio pripažinimo visiškai veiksniumi panaikinimo;
- ✓ nepilnamečio nuo keturiolikos iki aštuoniolikos metų teisės savarankiškai disponuoti savo pajamomis ir turtu apribojimo arba atėmimo;
- ✓ teismo vienam iš sutuoktinių duoto leidimo atlikti tam tikrus veiksmus pakeitimo ar panaikinimo;
- ✓ vaiko nuolatinės globos (rūpybos) nustatymo;
- ✓ vaiko globėjo (rūpintojo) skyrimo nustatant nuolatinę globą (rūpybą);
- ✓ vaiko globėjo (rūpintojo) atleidimo iš pareigų, jeigu šis jų negali atlikti dėl savo ar artimųjų giminaičių ligos, savo turtinės padėties pablogėjimo ar kitų svarbių priežasčių, taip pat dėl globėjo (rūpintojo) nušalinimo nuo pareigų, jeigu globėjas (rūpintojas) netinkamai atlieka pareigas, neužtikrina globojamo (rūpinamo) vaiko teisių ir teisėtų interesų apsaugos, naudojasi savo teisėmis savanaudiškais tikslais;
- ✓ vaiko atskyrimo nuo tėvų (tėvo ar motinos);
- ✓ vaiko atskyrimo nuo tėvų (tėvo ar motinos) panaikinimo;
- ✓ vaiko tėvų (ar vieno iš jų) nušalinimo nuo nepilnamečiam jų vaikui priklausančio turto netinkamo tvarkymo, kai daroma žala vaiko turtiniams interesams;

Atsižvelgiant į aukščiau išdėstytą VTAS, gindamas vaiko interesus teisme, gali:

✓ *pareikšti ieškinį (Bendrujų VTAS nuostatų 7.11 p), kuriame pateikiama VTAS pozicija ieškinių dalyko klausimu (papildomos išvados teismui VTAS nebeteikia);*

✓ *teikti išvadą teismui (dėl ginčo, o taip pat kitais teisės aktuose nustatytais atvejais (Bendrujų VTAS nuostatų 7.12 p.). Šiuo atveju VTAS teikia ne atsiliepimą į ieškinį, o atsakingos už vaiko teisių apsaugą institucijos išvadą dėl ginčo (bei kitais minėtos institucijos kompetencijai priskirtais klausimais).*

Kai kuriais atvejais (pvz. dėl tėvų valdžios apribojimo) VTAS gali būti ir ieškovu (jeigu pareiškia ieškinį vaiko interesais) ir teikti išvadą teismui (jeigu ieškinį pareiškia ne VTAS).

VTAS procesinė padėtis civiliniame procese - ieškovas arba institucija, teikianti išvadą.

Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Senato 2002 m. birželio 21 d. nutarime Nr. 35 „Dėl įstatymų taikymo teismų praktikoje, nustatant nepilnamečių vaikų gyvenamąją vietą, tėvams gyvenant skyrium“ (manytina, kad į minėtame nutarime pateiktą nuomonę pagal analogiją galėtų būti atsižvelgiama ir kitose bylose (dėl vaiko interesų), kuriose privalo dalyvauti VTAS) pateikta nuomonė, kad kai VTAS dalyvauja procese kaip valstybės valdymo institucija CPK 49 straipsnio antrosios dalies (pastaba – nutarime nurodytas iki 2003-01-01 galiojusio 1964-07-07 įstatymu patvirtinto CPK straipsnis) pagrindu išvadai duoti, jis į bylą negali būti įtraukiamas trečiuoju ar

suinteresuotu asmeniu. Ieškovu VTAS būna tais atvejais, kai jis pareiškia ieškinį vaiko interesais (Nutarimo 14 p.).

Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Senatas 2003 m. birželio 20 d. nutarimu Nr. 41 patvirtintoje Lietuvos Respublikos teismų praktikos, nagrinėjant bylas dėl teismo leidimų išdavimo pagal Civilinio proceso kodekso XXXIX skyriaus taisyklės, apibendrinimo apžvalgoje pasisakė dėl VTAS procesinės padėties nagrinėjant bylas supaprastinto proceso tvarka (ypatingoji teisena). Apžvalgoje pažymėta, kad vaiko teisių apsaugos institucija, dalyvaudama byloje dėl leidimo išdavimo, neturi teisinio suinteresuotumo bylos baigtimi, ji byloje suinteresuota tarnybiškai, nes įgyvendina valstybės jai pavestas vaiko teisių apsaugos funkcijas. Tad duodanti išvadą institucija nėra byloje dalyvaujantis asmuo (suinteresuotas asmuo) (CPK 443 straipsnio 3 dalis), jos procesinė padėtis šiuo atveju - kitas proceso dalyvis².

Lietuvos Aukščiausiojo Teismo nuomone, VTAS, dalyvaudamas byloje CPK 49 str. 2 d. pagrindu, yra suinteresuotas bylos baigtimi procesine prasme, nes savo dalyvavimu procese siekia, jog teismas priimtų teisingą sprendimą, atitinkantį jo tarnybinius interesus. Tarnybinis suinteresuotumas bylos baigtimi atiboja VTAS nuo eksperto, nesančio teisiškai suinteresuotu bylos baigtimi asmeniu, bei negalinčio įstoti į bylą savo iniciatyva. VTAS aptariamoms kategorijoms bylose nėra ir trečiasis asmuo. Tai lemia VTAS procesinis suinteresuotumo pobūdis bylos baigtimi ir jos santykis su ginčo šalimis – jo nesieja materialiniai santykiai su ginčo šalimis, jo teisėms ir pareigoms neturi įtakos teismo sprendimas. Teismas pasisakė, jog klaidinga VTAS įtraukti į bylą ir kaip suinteresuotą asmenį, nes jo suinteresuotumas remiasi tik jam priskirto viešojo intereso gynimo funkcija, jos tikslas dalyvaujant procese – teismo sprendimo, atitinkančio vaiko teises ir interesus, priėmimas. VTAS procesinė padėtis – dalyvaujantis byloje asmuo – savivaldybės institucija, įtraukiama arba įstojanti į bylą CPK 49 str. 2 d. pagrindu³.

3.2 VTAS teismui teikiamos išvados forma bei pateikimo momentas

Jeigu valstybinė vaiko teisių apsaugos institucija į procesą (bylose dėl vaiko interesų) savo iniciatyva neįstoja, tai visais atvejais ji turi būti įtraukiama teismo. Tiek savo, tiek teismo iniciatyva įstojusi į bylą, valstybinė vaiko teisių apsaugos institucija turi pateikti teismui išvadą dėl ginčo. Taip yra pasisakęs Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Senatas 2002 m. birželio 21 d. nutarimu Nr. 35 patvirtintoje apžvalgoje dėl įstatymų taikymo teismų praktikoje, nustatant nepilnamečių vaikų gyvenamąją vietą, tėvams gyvenant skyrium.

Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Senato 2002 m. birželio 21 d. nutarime Nr. 35 „Dėl įstatymų taikymo teismų praktikoje, nustatant nepilnamečių vaikų gyvenamąją vietą, tėvams

² Biuletėnis „Teismų praktika“ Nr. 19, 2003, [žiūrėta 2011 m. gegužės 5 d.]. Prieiga per internetą: http://www.lat.lt/4_tpbiuletėniai/senos/nutartis.aspx?id=26402

³ Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Senato 2002 m. birželio 21 d. nutarimu Nr. 35 patvirtinta Įstatymų taikymo teismų praktikoje, nustatant nepilnamečių vaikų gyvenamąją vietą, tėvams gyvenant skyrium, apžvalga. Biuletėnis „Teismų praktika“ Nr. 17, 2002, [žiūrėta 2011 m. gegužės 5 d.]. Prieiga per internetą: http://www.lat.lt/4_tpbiuletėniai/senos/nutartis.aspx?id=26396.

gyvenant skyrium“ išaiškinta, jog VTAS išvada turi būti pasirašyta jos vadovo. Teismui pateikta išvada turi būti suformuluota aiškiai bei motyvuotai, joje turi būti pasisakyta dėl ginčo. Teismas ir dalyvaujantys byloje asmenys gali duoti VTAS atstovui klausimus išvadai išsiaiškinti ir papildyti (Nutarimo 24 p.).

Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Senatas yra pažymėjęs, kad nagrinėjant ginčus dėl vaikų, VTAS pateiktoje išvadoje turi būti nurodytos faktinės aplinkybės ir jų įrodymai, kuriais remiasi VTAS pateikdamas išvadą. Teismas vertina išvadą remiantis bendromis įrodymų vertinimo taisyklėmis, atsižvelgdamas į byloje surinktus įrodymus. VTAS atstovų duoti paaiškinimai, aiškinant pažymą ar atsakant į papildomus klausimus, nėra įrodymai, tačiau teismas į juos atsižvelgia vertindamas VTAS pateiktą išvadą.⁴

VTAS išvada, pateikta neviršijant įgaliotų asmenų kompetencijos bei laikantis atitinkamiems dokumentams keliamų formos reikalavimų, laikoma oficialiuoju rašytiniu įrodymu ir turi didesnę įrodomąją galią (CPK 197 str. 2 d.). Tačiau remiantis įrodymų vertinimo taisyklėmis, ji teismui neturi iš anksto nustatytos galios (CPK 185 str. 2 d.).

Civilinio proceso kodekse įtvirtintas proceso koncentracijos ir ekonomiškumo principas. Teismai imasi CPK nustatytų priemonių, kad būtų užkirstas kelias procesui vilkinti, ir siekia, kad byla būtų išnagrinėta teismo vieno posėdžio metu, jeigu tai nekenkia tinkamai išnagrinėti bylą (CPK 7 str. 1 d.).

Manydamas, kad byla parengta nagrinėti teisme, teismas priima nutartį skirti bylą nagrinėti teismo posėdyje. Nutartyje, be bendrų teismo procesiniams dokumentams keliamų reikalavimų, nurodo (reikiama atvejais) įtraukti į bylą valstybės ar savivaldybių institucijas išvadai duoti (CPK 232 str. 1 d. 7 p.).

Valstybės ir savivaldybių institucijų, teismo įtrauktų dalyvauti procese ar įstojusių į procesą savo iniciatyva, atstovai duoda savo išvadą teismo posėdyje po įrodymų ištyrimo. Po to teismas ir dalyvaujantys byloje asmenys gali pateikti šių institucijų atstovams klausimus išvadai išsiaiškinti ir papildyti (CPK 252 str. 1 d.).

Tėvų valdžios apribojimo atveju teismas, rengdamasis bylą nagrinėti teisme, paveda valstybinei vaiko teisių apsaugos institucijai pateikti išvadą dėl ginčo (CPK 404 str. 1 d.).

Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Senatas yra pasisakęs, kad daugelyje bylų teismai, priimdami nutartį skirti bylą nagrinėti teismo posėdyje (šia nutartimi užbaigiama pasirengimo bylos teisminiam nagrinėjimui stadija), neišsiaiškinę, ar nėra tam kliūčių, ta pačia nutartimi paskirdavo teismo posėdžio nagrinėjimo datą ir pareikalavo pateikti tam tikrus įrodymus, tame tarpe ir VTAS išvadą bei šeimos aplinkos tyrimo aktus. Akivaizdu, kad VTAS nepateikus

⁴ Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Senato 2002 m. birželio 21 d. nutarimu Nr. 35 patvirtinta Įstatymų taikymo teismų praktikoje, nustatant nepilnamečių vaikų gyvenamąją vietą, tėvams gyvenant skyrium, apžvalga. Biuletenis „Teismų praktika“ Nr. 17, 2002, [žiūrėta 2011 m. gegužės 5 d.]. Prieiga per internetą: <http://www.lat.lt/4_tpbiuleteniai/senos/nutartis.aspx?id=26396>20 psl.

išvados ar teismui nesurinkus kitų svarių įrodymų, teismo posėdį tenka atidėti. Tokia teismų praktika neatitinka civilinio proceso principų⁵.

Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Senato 2002 m. birželio 21 d. nutarime Nr. 35 „Dėl įstatymų taikymo teismų praktikoje, nustatant nepilnamečių vaikų gyvenamąją vietą, tėvams gyvenant skyrium“ išaiškinta, kad teisėjas, pasirengimo bylos teismui nagrinėjimui stadijoje, atsižvelgdamas į dalyvaujančių byloje asmenų nuomonę ir VTAS išvadą, gali išspręsti ekspertizės paskyrimo klausimą (Nutarimo 25 p.).

Atsižvelgiant į minėtą Nutarimą, esant ginčui dėl vaiko, siektina, kad VTAS teismui išvadą pateiktą pasirengimo bylos teismui nagrinėjimui stadijoje, tai leistų greičiau išnagrinėti civilinę bylą.

Vaiko teisių apsaugos institucijos pozicija bylose, kuriose nagrinėjami vaiko gyvenamosios vietos su vienu iš tėvų nustatymo ir kiti su svarbiais vaiko interesais susiję klausimai, privalo būti aktyvi, o teismai turi reikalauti ne formalios, tačiau išsamios ir svarbias aplinkybes atskleidžiančios išvados (Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus teisėjų kolegijos 2011 m. kovo 29 d. nutartis civilinėje byloje *R.S. v. K.S.*, bylos Nr. 3K-3-141/2011).

Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Senato nuomone, VTAS (nagrinėjant klausimus dėl teismo leidimų išdavimo, kai tai susiję su vaiko teisių apsauga), turi pateikti ne pažymą apie tai, ar Skyrius turi duomenų, kad konkretūs asmenys netinkamai vykdo Vaiko teisių apsaugos pagrindų įstatymo reikalavimus, bet išvadą, kurioje, atlikus konkrečios šeimos gyvenimo sąlygų patikrinimą, išsamiai turėtų būti išdėstyta VTAS nuomonė, ar tikslinga išduoti konkretų leidimą, atsižvelgiant į VTAS nustatytas aplinkybes⁶.

Teisės aktų nustatytais atvejais VTAS įpareigotas pateikti teismui išvadą. Nors teisės aktai tiesiogiai nemurodo kokia forma (žodžiu ar raštu) VTAS turi pateikti išvadą, tačiau atsižvelgiant į aukščiau nurodytą manytiną, kad VTAS turėtų pateikti rašytinę išvadą. VTAS, gavęs informaciją (ieškinį, teismo nutartį, pavedimą ar kt.), jog nagrinėjamas ginčas dėl vaiko (ir tais atvejais, kai teisės aktai įpareigoja VTAS pateikti išvadą (nesant ginčo bei ypatingosios teisenos atveju), vykdydamas teisės aktuose jam pavestus uždavinius, turėtų būti aktyvus ir kaip galima operatyviau pateikti rašytinę išvadą teismui, kad neužsitęstų teismo procesas ir nebūtų pažeidžiami vaiko interesai. Siekiant greičiau išnagrinėti civilinę bylą, VTAS išvada turėtų būti pateikiama pasirengimo civilinės bylos nagrinėjimui stadijoje (ginčo teisenos atveju), išskyrus atvejus, kai minėtoje stadijoje VTAS neturi galimybės išsiaiškinti būtinas nustatyti aplinkybes. Po

⁵ Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Senato 2002 m. birželio 21 d. nutarimu Nr. 35 patvirtinta Įstatymų taikymo teismų praktikoje, nustatant nepilnamečių vaikų gyvenamąją vietą, tėvams gyvenant skyrium, apžvalga. Biuletenis „Teismų praktika“ Nr. 17, 2002, [žiūrėta 2011 m. gegužės 5 d.]. Prieiga per internetą: <http://www.lat.lt/4_tpbiuleteniai/senos/nutartis.aspx?id=26396>20 psl.

⁶ Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Senato 2003 m. birželio 20 d. nutarimu Nr. 41 patvirtinta Lietuvos Respublikos teismų praktikos, nagrinėjant bylas dėl teismo leidimų išdavimo pagal Civilinio proceso kodekso XXXIX skyriaus taisykles, apibendrinimo apžvalga. Biuletenis „Teismų praktika“ Nr. 19, 2003, [žiūrėta 2011 m. gegužės 5 d.]. Prieiga per internetą: http://www.lat.lt/4_tpbiuleteniai/senos/nutartis.aspx?id=26402

įrodymų ištyrimo VTAS atstovas gali žodžiu patikslinti ar papildyti (jeigu reikia) raštu pateiktą išvadą.

4. IŠVADOS

VTAS dalyvavimą civiliniame procese reglamentuoja Civilinio kodekso, Civilinio proceso kodekso, Lietuvos Respublikos vaiko teisių apsaugos pagrindų įstatymo bei Bendrųjų vaiko teisių apsaugos skyrių nuostatų, patvirtintų Lietuvos Respublikos Vyriausybės 2002-12-17 nutarimu Nr.1983 (nauja nuostatų redakcija patvirtinta 2009-12-02 nutarimu Nr. 1593), normos.

Esamos padėties analizė parodė, kad:

✓ skirtinga teismų praktika dėl VTAS procesinės padėties civiliniame procese (išvada teikianti institucija, tretysis asmuo, suinteresuotas asmuo). VTAS skirtingai informuojami apie įtraukimą į bylos nagrinėjimą (pateikiami procesiniai dokumentai jokio įpareigojimo neduodant; kartu su procesiniais dokumentais pateikiama teismo nutartis/pavedimas; atsiunčiamas teismo pavedimas pateikti išvadą, procesinių dokumentų VTAS nepateikiant);

✓ nėra vieningos praktikos dėl VTAS išvados formos (rašytinė ar žodinė) ir pateikimo momento (pasirengimo bylos nagrinėjimui stadijoje ar teismo nagrinėjimo stadijoje (po įrodymų ištyrimo));

✓ yra nusiskundimų dėl VTAS teikiamų išvadų nekompetentingumo bei neišsamumo, VTAS neiniciatyvumo bei žinių stokos.

Atsižvelgiant į aukščiau nurodytą manytina, kad:

✓ VTAS dalyvavimas teismine tvarka sprendžiant ginčus, susijusius su vaiko interesais (o taip pat ir nesant ginčo bei ypatingosios teisenos atveju (kai teisės aktai įpareigoja VTAS pateikti išvadą teismui) yra grindžiamas VTAS funkcija ginti viešą interesą – vaiko teises ir teisėtus interesus bei tikslu, kad teismo sprendimas/nutartis atitiktų vaiko teises ir teisėtus interesus. VTAS teikiama išvada teismui yra pagrindinis būdas apginti vaiko teises ir jo teisėtus interesus. Teismui teikiama išvada turi būti suformuluota aiškiai, motyvuotai bei išsamiai. Atsižvelgiant į Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Senato išaiškinimus bei teismų (atliekant apibendrinimą) išsakytą nuomonę, siektina, jog išvada teismui būtų pateikiama raštu, kaip galima operatyviau (pasirengimo teismiam nagrinėjimui stadijoje), nelaukiant atskiro teismo pavedimo (pvz. gavus procesinius dokumentus), kad neužsitęstų teismo procesas ir nebūtų pažeidžiami vaiko interesai.

✓ Vieninga teismų praktika dėl VTAS procesinės padėties civilinėse bylose (bei VTAS išvados pateikimo/išreikalavimo tvarkos) padėtų VTAS suformuoti vieningą praktiką savo darbe atliekant jiems teisės aktų nustatytas funkcijas, siekiant tinkamai atstovauti vaiko teises ir teisėtus interesus bei operatyviai pateikti teismui išvadą.

5. SIŪLYMAI

Išanalizavus ir įvertinus apylinkių teismų, VTAS pateiktą medžiagą dėl VTAS dalyvavimo civiliniame procese, atsižvelgiant į Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Senato nutarimus bei jais patvirtintas apžvalgas, siūlytina:

1. Valstybės vaiko teisių apsaugos ir įvaikinimo tarnybai prie Socialinės apsaugos ir darbo ministerijos:

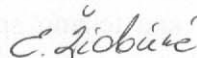
1.1 parengti rekomendacijas VTAS dėl civiliniame procese teismams teikiamų išvadų formos, pateikimo momento bei kokybės, atsižvelgiant į Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Senato 2002 m. birželio 21 d. nutarime Nr. 35 „Dėl įstatymų taikymo teismų praktikoje, nustatant nepilnamečių vaikų gyvenamąją vietą, tėvams gyvenant skyrium“ ir 2003 m. birželio 20 d. nutarime Nr. 41 „Dėl Lietuvos Respublikos teismų praktikos, nagrinėjant bylas dėl teismo leidimų išdavimo pagal Civilinio proceso kodekso XXXIX skyriaus taisykles“ pateiktus išaiškinimus bei minėtais nutarimai patvirtintose apžvalgose pateiktą nuomonę (apibendrinimo 3.1-3.2 p.).

1.2 organizuoti seminarus/mokymus VTAS darbuotojams šeimos teisės, nepilnamečių atstovavimo civiliniame procese (įskaitant išvadų rengimo teismui) klausimais.

1.3 apie priimtus sprendimus informuoti vaiko teisių apsaugos kontrolierę.

2. Atkreipti Teisėjų tarybos (Teisėjų mokymo koordinavimo komisijos prie Teisėjų tarybos) ir Teisingumo ministerijos, kurios organizuoja teisėjų mokymą, rengia mokymo programas ir metodinę medžiagą, dėmesį į nevienodą teismų praktiką dėl VTAS procesinės padėties civilinėse bylose bei išvados iš VTAS išreikalavimo/pateikimo tvarkos (formos, pateikimo momento).

Vaiko teisių apsaugos kontrolierė

Edita Žiobienė